

УДК 365.51:35

Л. Й. Дерев'яна,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)

### ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ВУЗІ

*У статті аналізується поняття креативності в професійному становленні соціальних педагогів, висвітлюється проблема активації розвитку креативності майбутніх соціальних педагогів, аналізується факультативний спецкурс "Креативність у соціально-педагогічній діяльності" і питання розвитку креативності в процесі професійної підготовки особистості педагога в інституті.*

Становлення сучасного креативного фахівця соціальної сфери тісно пов'язане з розвитком його як цілісної, гуманної, всебічно розвиненої особистості, а також відповідним рівнем її професійної підготовки. Підвищення соціального статусу спеціаліста соціальної сфери в його професійній діяльності вимагає перегляду і відповідного коректування системи його підготовки. Вона повинна орієнтуватися на принципи саморегуляції, взаємодії і розвитку педагогічних структур, що здійснюють підтримку нововведень і прогресивних тенденцій в освіті. Це зумовлює підходи до підготовки спеціалістів, які обумовлюються групами загальних, приватних і специфічних умов успішності розвитку креативності в процесі професійної підготовки соціальних педагогів у вузі. Важливо підкреслити, що дані умови у взаємодії дають можливість ефективно функціонувати кожному компоненту професійної підготовки.

**Метою статті** є виокремлення педагогічних умов удосконалення процесу розвитку креативності майбутніх соціальних педагогів у вузі та їх науково-педагогічний аналіз.

Для удосконалення процесу розвитку креативності ми уклали факультативний спецкурс "Креативність у соціально-педагогічній діяльності". Даний спецкурс складається з декількох взаємозв'язаних блоків, кожний з яких сприяє досягненню мети курсу і професійній підготовці соціального педагога загалом: **мета** курсу полягає у формуванні уявлень про цілі і завдання курсу, виявленні уявлень про креативність; виявленні мотивації особистості студента до творчого розвитку та професійного зростання.

#### Структура факультативного спецкурсу "Креативність у соціально-педагогічній діяльності"

Тема	Кількість годин, відведених на:			
	Лекції	Семінарські заняття	Практичну роботу	Індивідуальну роботу
<b>Змістовий модуль I. Теоретичні основи поняття "креативність"</b>				
1. Суть поняття "творчість", "креативність", етапи творчого процесу, аспекти креативності і т.д.	2	2	2	1
2. Якість особистості, що визначають креативність. Виявлення бар'єрів у розвитку креативності.	4	2	2	1
3. Креативність у соціально-педагогічній діяльності.	2	2	2	1
4. Розвиток креативності соціального педагога.	2	2	2	1
<b>Змістовий модуль II. Креативні технології в соціально-педагогічній діяльності</b>				
1. Вивчення специфіки креативності в соціально-педагогічній діяльності.	2	2	2	1
2. Освоєння креативних технологій	4	2	2	1
3. Педагогічні методи розвитку креативності.	2	2		1
4. Креативне середовище в розвитку фахівця соціальної сфери	2	2	2	1
5. Сучасні креативні методи навчання	4	2	2	–

<b>6. Підсумковий контроль.</b> Оцінка отриманих знань, умінь і навичок. Виявлення рівня мотивації до подальшого розвитку професійної і особистої креативності спеціаліста соціальної сфери.	–	2	2	–
<b>Усього годин 68 год.</b>	<b>24</b>	<b>20</b>	<b>16</b>	<b>8</b>

У першому блоці курсу для того, щоб визначити цілі, завдання, а також виявити очікування студентів від нового предмету, дізнатися уявлення студентів про таке явище як креативність, сформувати позитивне ставлення до вивчення даної дисципліни на початковому етапі, проводиться вступне заняття у вигляді лекції-прес-конференції. Заняття присвячене виокремленню цілей і завдань курсу "Креативність у соціально-педагогічній діяльності". Студенти формують правила, якими керуватиметься група при спільній діяльності на заняттях по предмету, серед яких можна виділити: правило позитивного зворотнього зв'язку (не критикувати, а спочатку сказати, що було добре, а потім відзначити, що можна було б поліпшити), "тут і тепер" (говорити лише про те, що відбувається в цьому місці в цей час), правило "психологічної безпеки" (не виносити особисту інформацію про учасників за межі групи), правило піднятої руки (якщо хочеш висловитися, підніми руку; дослухай того, що говорить, а потім вислови свою думку) і т.д.

Другий блок курсу розкриває суть поняття "творчість", "креативність", етапи творчого процесу, аспекти креативності і т.д. Заняття цього блоку спрямовані на роз'яснення поняття "креативність" і взаємозв'язаних із ним категорій. Даний блок є основою для подальшого розвитку креативності особистості і вивчення креативних технологій у соціально-педагогічній діяльності.

Третій блок занять спрямований на дослідження особистого потенціалу студентів. Вивчаються основні якості особистості, властиві креативній людині, виділяються бар'єри, що заважають розвитку креативності, визначаються умови середовища, сприяючі розвитку креативності. Досліджується специфіка креативності спеціаліста соціальної сфери. Розглядаючи особисті якості творчої людини, ми визначаємо креативну особистість як соціально бажаний тип особи, що прагне до соціальної зрілості і характеризується оптимальним співвідношенням соціалізації і індивідуалізації [1].

Четвертий блок занять присвячений вивченню технологій, пов'язаних з розвитком креативності клієнтів. Креативні технології в соціально-педагогічній діяльності – це сукупність методів і прийомів, видів діяльності, пов'язаних з актуалізацією творчого потенціалу клієнта як способу розв'язання його проблем і створенням умов для самозміни, саморозвитку, самореалізації [2].

Одним з важливих аспектів діяльності соціального педагога є не лише особистісний розвиток креативності, але й уміння розкрити творчий потенціал клієнтів, розвинути його креативність. Це дозволить використання креативних технологій у різних варіаціях.

**Арт-технології** використовують візуальну і пластичну експресію, що робить її незамінним інструментом для дослідження і гармонізації тих сторін внутрішнього світу людини, для виразу яких складно знайти слова. Арт-технології можна застосовувати при роботі з дітьми, людьми з обмеженими можливостями, літніми та іншими категоріями клієнтів.

Слід враховувати те, що вибір того або іншого матеріалу може бути пов'язаний з особливостями стану і особистості клієнта, а також з динамікою арт-технологічного процесу. Використання техніки колажу нерідко допомагає клієнтам подолати боязкість, пов'язану з відсутністю вмінь, дає їм відчуття захищеності, оскільки вони не так ототожнюють свої переживання з цими предметами і зображеннями, як, наприклад, при малюванні. У рамках курсу "Креативність у соціально-педагогічній діяльності" ми розглядаємо широкий спектр різної техніки, відштовхуючись від якої майбутні соціальні педагоги зможуть придумати вправи, відповідні особистісним особливостям клієнта і наявним соціальним умовам [2].

**Музичні технології** в соціальній роботі займають важливе місце, їх широкі можливості пояснюються багатобічною спрямованістю музики. Музика як один з видів мистецтва справляє величезний емоційний вплив на людину, що сприймає її. Також специфічною властивістю музичного мистецтва є здатність вільно, безпосередньо, ненав'язливо і разом з тим дуже сильно впливати на особистість. Музичне мистецтво впливає не лише на емоційне і естетичне сприйняття, але і на сферу пізнання, естетичного відчуття і поведінки людини. Своїм непрямим, невербальним характером музичне мистецтво впливає як могутній стимул комунікації та інтеграції. Важливим і незамінним чинником є виховна сила музичного мистецтва. Виховна і профілактична сила музики полягає в тому, що вона по-своєму підкреслює певні моменти і ситуації в житті людини, підсилює їх емоційне сприйняття і створює особливе відношення до неї. Душевні імпульси і спонукання, що виникають при цьому, впливають на характер людини [2]. Ритм, мелодію, гармонію, втілені в музичному творі, можна вважати прямими носіями профілактичної, корекційно-реабілітаційної дії. У музичних іграх і вправах переважаючим невербальним стимулом є сама музика із визначальною, регулюючою і

координуючою силою музичного ритму. Музичні технології приносять величезну користь кожному учаснику, різносторонньо розвивають його, виховують відчуття краси, здібність до глибокого естетичного сприйняття витворів мистецтва і життя, уміння уважно відноситися один до одного. Музичні ігри, будучи творчістю, розвивають здібність до творчості у всіх інших видах діяльності.

Ігрові технології також сприяють розвитку креативності особистості. На думку Н. В. Басової, ігри є не методами, а саме технологіями навчання, що засновані на науковому підході, діагностичній конкретній меті, дослідженні і проектуванні пізнавальної діяльності студентів і використовують всі загально дидактичні методи навчання [3].

Головна відмінність гри від іншої діяльності полягає в тому, що її предмет – сама людська діяльність. Гра – вид непродуктивної діяльності людини, де мотив полягає не в її результаті, а в самому процесі. Разом з тим, гра може вважатися непродуктивною діяльністю лише постільки, оскільки той продукт, на створення якого вона направлена, не має цінності за межами умовної ситуації гри.

У даний час виділяється безліч видів ігор: повчальні ігри, педагогічні ігри, ділові ігри, наочно-методичні ігри, сюжетно-рольові ігри з елементами театральної педагогіки, ігри-драматизації, імітаційно-стратегічні ігри. Оскільки у своїй діяльності соціальним педагогам доводиться працювати з різними клієнтами, тому вміння в ігровій формі взаємодіяти як з дітьми, так і з дорослими, володіти широким спектром ігор, спрямованих на досягнення різної мети є необхідним для спеціаліста соціальної сфери. Особливість гри – можливість стимулювати розвиток креативності з раннього віку, створювати умови, що випереджають розвиток здібностей особистості, оскільки в грі необхідно вирішити в багатьох випадках складні завдання, різноманітні за своїм змістом. Ігрова ситуація створює сприятливу для творчого розвитку особистості атмосферу. На відміну від попередніх технологій, ігри більшою мірою спрямовані на розвиток інтелектуальних якостей: увагу, пам'ять, особливо зорову, уміння знаходити залежності та закономірності, класифікувати і систематизувати матеріал, здібність до комбінування, тобто уміння створювати нові комбінації з наявних елементів, деталей, предметів, уміння знаходити помилки і недоліки, просторове уявлення і уяву, здатність передбачати результати своїх дій. У сукупності ці якості складають творчий склад мислення, визначають розвиток креативності.

Моделюючи або імітуючи умови і динаміку виробництва, дії і відношення спеціалістів, гра служить засобом актуалізації, застосування і закріплення знань і засобом розвитку творчого мислення. Цей ефект досягається через взаємодію учасників гри в заданій конкретній ситуації або системі виробничих ситуацій, а також необхідністю знайти вирішення проблеми в певних умовах. Навчання поєднує учбову і професійну діяльність, а знання і вміння засвоюються їм у контексті професії, не для майбутнього використання, а забезпечують ігрові дії в реальному процесі гри. І ця професійна діяльність реалізується в ігровій, азартній формі, що дозволяє студентам інтелектуально і емоційно розкрити свої творчі можливості [3: 23].

У рамках п'ятого завершального блоку в курсі проводиться підсумкове заняття, де обговорюються отримані результати, висловлюються враження про виконану роботу по вивченню креативності в рамках курсу, формується позитивна установка на подальший розвиток креативності як особистої, так і в рамках професійної діяльності.

Важливим компонентом курсу, що розглядається нами, є контроль і не тільки за засвоєнням знань студентів, але і за їх особистісними змінами, оскільки процес творчого розвитку, це багато в чому глибоко особистісний процес, тому періодичний контроль допомагає здійснювати гнучка зміна курсу.

Таким чином, спецкурс "Креативність у соціально-педагогічній діяльності" спрямований як на розвиток креативності особистості майбутнього соціального педагога, так і на оволодіння ним креативними технологіями для роботи з клієнтами. Розвиток креативності дозволяє здійснювати свою діяльність на професійному рівні, визначаючи фундамент подальшого професійного становлення.

Генеруючи нові ідеї, відбираючи нову цікаву інформацію, виробляючи професійно-особистісну концепцію своєї праці, поєднуючи в собі систему цінностей, особистісних і професійних, соціальний педагог визначає свою роботу як поєднання індивідуальності, майстерності і творчості в своїй професійній діяльності. Таке поєднання в професії визначає становлення спеціаліста, а також підвищення ефективності виконуваної ним діяльності.

Розвиток креативності майбутніх соціальних педагогів повинен бути забезпечений також високим рівнем організаційно-управлінської діяльності, найважливішими результатами якої є оволодіння студентами дослідницькими способами діяльності, здібністю до розробки і реалізації проєктів розвитку практики соціально-педагогічної роботи, оволодіння навичками самоуправлінської діяльності. Саме тому до педагогічних умов, що вдосконалюють процес розвитку креативності соціального педагога в період навчання, можна віднести:

- гуманістичну спрямованість процесу розвитку креативності спеціаліста соціальної сфери;
- здійснення індивідуально-творчої професійної підготовки студентів;

- наявність професійно спрямованого освітньо-розвиваючого середовища;
- створення в процесі організації і здійснення професійної підготовки ефективних емоційних стимулів;
- наявність професійного взірця – особистості соціального педагога;
- досвід практичних відносин і професійних дій у соціальній сфері;
- наявність позицій, рефлексії у майбутніх соціальних педагогів.

Неодмінною умовою будь-якого прогресивного процесу навчання є індивідуальний підхід. Індивідуально-творча підготовка, долаючи масово-репродуктивний характер сучасного професійного навчання, забезпечує виявлення і розвиток творчої індивідуальності майбутнього спеціаліста соціальної сфери, формування в нього неповторної технології креативної діяльності [3; 4].

В основі індивідуально-творчої професійної підготовки студентів (Д. Н. Богоявленська, Л. В. Занков, Е. Н. Кабанова-Меллер, З. І. Калмикова, В. О. Лернер, Л. М. Фрідман) лежать філософсько-логічні і психологічні поняття діяльності, ідеального, свідомості, типів мислення людини і її розвитку. Особливістю вчення в даній системі є розвиток не тільки психічних функцій і властивостей особистості, але і розвиток студента як суб'єкта навчання, самодіючого індивіда. Студент у даній системі професійної підготовки розглядається не лише як її суб'єкт, але і як суб'єкт життя, і тоді його розвиток розглядається не у вузько інтелектуальному, а особистісно-розвиваючому значенні, а це можливо в атмосфері інтелектуальних, етичних і естетичних переживань, зіткнення різних думок, поглядів, позицій, наукових підходів, пошуку істини, творчості педагогів і студентів [4; 5].

У особистісно-розвиваючому освітньому процесі відбувається розвиток прагнень студентів у сфері пізнання, переживання, дії. У пізнавальній сфері з'являється цілий спектр самооцінних процесів, що характеризують створення майбутнім соціальним педагогом уявлень про світ на основі інтеграції знання, емоційного і вольового проявів особистості. У спеціально організованій діяльності студент відкриває шлях самостійного творчого пошуку, спосіб вирішення тих завдань, що стоять перед ним, що саме по собі викликає задоволення, виступає як особистісно значуща цінність. Таким чином, важливою умовою успішності розвитку креативності виступає наявність в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів відповідного професійно спрямованого освітньо-розвиваючого середовища.

Різноманітне за змістом і формами освітнє середовище дає можливість студентам розкрити себе, самореалізуватися, а, отже, освітнє середовище стає таким, що розвиває, створює еталони професійної поведінки і діяльності (Е. В. Бондаревська, В. В. Давидов, І. А. Зимня, Г. В. Кирилова, А. І. Кочетов, В. В. Серіков, Т. З. Шамова, Г. І. Щукіна, І. С. Якиманська і ін.).

Освітнє середовище – це система впливів і умов формування особистості, а також можливості для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-наочному оточенні [4; 5; 6]. Освітнє середовище виконує функцію надання можливості індивіду для освіти і придбання соціального досвіду. Воно впливає на формування соціально значущих особистісних якостей індивіда і його культури. Саме освітньому середовищу належить важлива роль у розвитку креативності майбутніх спеціалістів.

У рамках нашої статті ми розглядаємо креативність як один з важливих компонентів професійного розвитку особи майбутнього соціального педагога як фахівця. Враховуючи особливості професійної діяльності соціального педагога, ми визначили специфіку розвитку креативності в рамках професійної підготовки спеціалістів сфери відповідно до виконуваних ними функцій, які припускають креативний підхід в їх виконанні (аналітико-гностична, діагностична, системно-моделююча, дієво-практична, організаторська, евристична). Також ми розглянули основні технології, які соціальний педагог може використовувати у своїй професійній діяльності (арт-технології, ігрові технології, музичні технології), специфіку їх застосування у роботі з клієнтами [4; 5; 6].

Вивчивши сутнісні характеристики креативності, основні підходи до даного поняття в працях вітчизняних і зарубіжних учених, можна сказати, що креативність є значущою професійною категорією в аспекті професійної підготовки соціальних педагогів у вузі.

Дослідивши дану проблему, ми дійшли **висновку** про можливість розвитку креативності в процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Для цього необхідна розробка певної моделі професійної підготовки соціальних педагогів, створення системи педагогічних умов, що сприяють розвитку креативності, використання певних педагогічних форм і методів навчання, направлених на розвиток даної властивості особистості майбутнього соціального педагога. Відповідно креативність у соціально-педагогічній діяльності – це не тільки мета, але і засіб вирішення проблем клієнтів за допомогою зміни сприйняття оточуючого середовища і себе, переходу на вищий рівень функціонування особистості, зняття тиску привнесених ззовні поведінкових стереотипів.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Василькова Ю. В. Социальная педагогика / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – М. : Академия, 1990. – 440 с.
2. Беспалько В. П. Педагогічної технології / В. П. Беспалько. – М. : Педагогіка, 1989. – 192 с.
3. Дахин А. Н. Педагогічне моделювання: суть, ефективність і невизначеність / А. Н. Дахин // Педагогіка. – 2003. – № 4. – С. 21–26.
4. Базилевич Е. М. Розвиток креативності студентів в учбовій образотворчій діяльності / Е. М. Базилевич. – Х., 2003. – 222 с.
5. Баришева Т. А. Креативность. Диагностика и развитие / Т. А. Баришева. – СПб : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена. – 2002. – 205 с.
6. Дорфман Л. Я. Основні напрями креативності в науці і мистецтві / Л. Я. Дорфман // Вопросы психологии. – 1999. – № 2. – С. 101–110.

Матеріал надійшов до редакції 12.03. 2010 р.

#### ***Деревянная Л. И. Педагогические условия усовершенствования процесса развития креативности будущих социальных педагогов в вузе.***

*В статье анализируется понятие креативности в профессиональном становлении социальных педагогов, исследуется проблема активизации развития креативности личности будущих социальных педагогов, характеризуется факультативный спецкурс "Креативность в социально-педагогической деятельности" и вопрос развития креативности в процессе профессиональной подготовки личности педагога в институте.*

#### ***Derevyannaya L. I. Pedagogical Conditions of Improving the Process of Development of Creativity of Future Social Workers at the University.***

*The article analyzes the concept of creativity in the professional formation of social workers, examines the problem of enhancing the development of individual creativity of future social workers, characterized by an optional course "Creativity in social and educational activities" and the issue of creativity in the process of training the individual teacher in the institute.*